

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

СВІЖЕВСЬКА СВІТЛАНА АНДРІЇВНА

УДК 378.37.014.254

РОЗВИТОК СИСТЕМИ АКРЕДИТАЦІЇ
У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ
(КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТ.)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
ЛУГОВИЙ ВОЛОДИМИР ІЛАРІОНОВИЧ,
Національна академія педагогічних наук України,
перший віце-президент.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
ЯРОШЕНКО ОЛЬГА ГРИГОРІВНА,
Інститут вищої освіти НАПН України,
завідувач відділу інтеграції вищої освіти і науки;

кандидат педагогічних наук
СІНЕЛЬНИКОВА НАТАЛІЯ ОЛЕГІВНА,
Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка,
старший викладач кафедри початкової освіти та
методик гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться *14 січня 2016 р. об 11⁰⁰ годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.02 в Інституті вищої освіти НАПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, 9-й поверх, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту вищої освіти НАПН України (01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9).

Автореферат розіслано *14 грудня 2015 р.*

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. П. Чорнойван

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність історико-педагогічного аналізу розвитку системи акредитації в Україні зумовлена потребою у науковому обґрунтуванні напрямів удосконалення цієї системи та суспільним запитом щодо забезпечення якості підготовки фахівців. Становлення й розвиток системи акредитації, що включає інститут експертів, технології оцінки якості вищої освіти та прийняття рішення за її результатами, як специфічного механізму управління якістю вищої освіти надає можливості для формування культури якості та її оцінювання.

Сучасна політика модернізації вищої освіти актуалізує проблему ефективної розбудови вітчизняної системи акредитації на основі використання історичного досвіду її реформування. Сучасна трансформація структури та змісту акредитації зумовлена приєднанням України до Європейського простору вищої освіти та прийняттям Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), що віддзеркалює євроінтеграційні процеси у вищій освіті. Зазначені події викликали необхідність переосмислення вітчизняних традицій в організації системи акредитації з точки зору потенціалу розвитку вищої освіти в умовах інформаційного суспільства, процесів глобалізації та європейської парадигми вищої освіти.

Коло досліджень, пов'язаних із забезпеченням якості вищої освіти, надзвичайно широке: філософські аспекти вищої освіти (В. Андрущенко, З. Самчук та ін.); тенденції розвитку вищої освіти (В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко); історичний аналіз розвитку системи забезпечення якості вищої освіти (Н. Дем'яненко, В. Майборода, М. Степко, Т. Фініков, О. Шаров); сутність, критерії, показники якості (Є. Владимирська, В. Домніч та ін.); компетентнісний підхід в оцінці освітньої якості (Г. Козлакова, Г. Лесик, В. Манько, Ю. Скиба, Ж. Таланова та ін.); моніторинг якості вищої освіти (О. Локшина, Т. Лукіна, О. Ярошенко та ін.); управління вищою освітою (М. Згуровський, Ю. Рашкевич та ін.); тенденції розвитку європейської вищої освіти, зокрема системи забезпечення якості освіти (С. Калашнікова, К. Корсак, Ж. Таланова, А. Шевцов та ін.); формування культури якості у сфері вищої освіти (Т. Добко, Н. Отич, Н. Сінельнікова, інші).

Як складова управління якістю освіти система акредитації частково досліджується в дисертаціях українських науковців: В. Вікторова, В. Гапон, Г. Поберезької, Н. Сафонові.

Проблеми становлення національних систем акредитації висвітлювались у працях таких зарубіжних авторів, як Д. Ітон, Ш. Каланова, Ю. Колер, Г. Мотова, В. Наводнов, В. Похолков, О. Субетто, Л. Харві та ін.

У результаті аналізу наукових досліджень та практичної діяльності фахівців щодо оцінювання якості вищої освіти в Україні та за кордоном виявлено суперечності між:

– потребами сучасного суспільства у якісній вищій освіті та недосконалістю системи забезпечення цієї якості в контексті об'єктивності та прозорості, побудованої з урахуванням історичного досвіду;

– необхідністю реалізації Україною положень Болонського процесу щодо забезпечення якості вищої освіти та відсутністю науково обґрунтованої системи порівняльних критеріїв і методології оцінювання якості вищої освіти.

Відтак національна система акредитації потребує науково обґрунтованої модернізації на основі вітчизняного та міжнародного досвіду становлення і формування цієї системи, що зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **«Розвиток системи акредитації у вищій освіті України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)»**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт Інституту вищої освіти НАПН України «Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностування освітніх результатів у вищих навчальних закладах» (№ 0111U000214). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України (протокол від 01 липня 2014 р. № 6/11-1) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол від 30 вересня 2014 р. № 7).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від виникнення акредитації у системі освіти України (90-ті роки ХХ ст.) до сьогодення. *Нижня межа* – 1991 р. – зумовлена проголошенням незалежності України та становленням національної системи освіти, що започаткували систему акредитації. *Верхня межа* дослідження – з 2014 р. до сьогодення – зумовлена суспільно-політичними змінами в Україні, що спричинили прискорення процесів євроінтеграції та створення національної системи забезпечення якості вищої освіти.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження* є наукове обґрунтування тенденцій та особливостей розвитку системи акредитації у вищій освіті України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., визначення напрямів та рекомендацій щодо подальшого удосконалення акредитаційних процесів для забезпечення і визнання якості вітчизняної вищої освіти.

Відповідно до мети поставлено такі *завдання*:

- здійснити системний аналіз нормативної бази та інформаційних джерел щодо становлення й розвитку системи акредитації у вищій освіті України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. і виявити напрями, які потребують дослідження;
- удосконалити поняттєво-термінологічний апарат щодо акредитації, а саме: конкретизувати сутність понять «якість вищої освіти», «акредитація»; розширити глосарій з акредитації термінами «валідація», «бенчмаркінг», «модель досконалості»;
- розробити та обґрунтувати періодизацію процесу розвитку системи акредитації у вищій освіті України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.;
- виявити та обґрунтувати тенденції розвитку системи акредитації у вищій освіті України відповідно до розробленої періодизації;
- визначити особливості розвитку системи акредитації у кожному з виокремлених періодів розвитку національної системи акредитації.

– узагальнити рекомендації щодо пріоритетних напрямів подальшого удосконалення акредитаційних процесів в контексті інтеграції вітчизняної вищої освіти у європейський та світовий освітній простір.

Об'єкт дослідження – забезпечення якості вищої освіти.

Предмет дослідження – розвиток системи акредитації як складової забезпечення якості у сфері вищої освіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань дисертаційного дослідження, використано комплекс емпіричних і теоретичних методів:

– *аналіз, синтез, аргументація* – для вивчення автентичних матеріалів, теоретичних досліджень з питань розвитку акредитації у вищій освіті України й визначення тенденцій та особливостей розвитку системи акредитації в умовах інтеграційних процесів;

– *історико-структурний аналіз, класифікація* вітчизняних і міжнародних нормативно-правових документів для виявлення особливостей розвитку національної системи акредитації в контексті глобалізації, для конкретизації понять;

– *діахронічний аналіз, порівняння, конкретизація*, які дали змогу забезпечити розгляд процесу становлення системи акредитації у межах визначених періодів розвитку для визначення ієрархії тенденцій розвитку акредитації у вищій освіті України;

– *історико-структурний аналіз, синтез, дедуція, екстраполяція* для виявлення умов і факторів впливу на розвиток системи акредитації та обґрунтування періодизації процесу розвитку цієї системи у вищій освіті України;

– *узагальнення, прогнозування* для формулювання рекомендацій щодо шляхів розвитку системи акредитації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації *вперше*:

– на основі історико-структурного дослідження визначено критерії періодизації розвитку системи акредитації у вищій освіті України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. та відповідно до них установлено періоди: перший – 1991–1995 рр. – період становлення системи акредитації; другий – 1996–2001 рр. – період інституційного розвитку; третій – 2002–2004 рр. – період оптимізації державної системи акредитації; четвертий – 2005–2014 рр. – період початкової інтеграції; п'ятий – з 2014 р. – євроінтеграційний період;

– виявлено та обґрунтовано тенденції розвитку системи акредитації в контексті процесів модернізації вітчизняної вищої освіти (провідні: демократизації освітньої політики щодо контролю та оцінки якості вищої освіти в контексті розбудови системи акредитації, становлення і розвитку системи акредитації як інструменту визнання якості вищої освіти; розвитку системи акредитації як складової системи забезпечення якості; специфічні тенденції: інституалізації акредитації – на другому етапі, оптимізації державної системи акредитації – на третьому етапі, наближення вітчизняної системи

акредитації до Європейських рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти – на четвертому етапі, європеїзації – на п'ятому, сучасному етапі);

– визначено особливості розвитку системи акредитації України відповідно до розробленої періодизації (створення системи освіти незалежної України – на першому етапі; домінування державно-адміністративного впливу на акредитацію, бюрократизація процесів акредитації, закритість і замкненість системи акредитації, дублювання показників, громіздка система документообігу – на другому, третьому і четвертому етапах розвитку системи акредитації; визначена політика євроінтеграції у вищій освіті; дебюрократизація процесів акредитації; відкритість та прозорість системи акредитації; оптимізація системи акредитації через впровадження ІТ-технологій в систему документообігу – на п'ятому етапі);

удосконалено:

– поняттєво-термінологічний апарат, а саме конкретизовано поняття: «якість вищої освіти», «акредитація», «бенчмаркінг», «модель досконалості», «валідація»;

подальшого розвитку набуло:

– джерелознавче поле проблеми, а саме: у науковий обіг уведено 43 архівні документи (інформаційно-аналітичні матеріали з питань акредитації та якості вищої освіти центральних виконавчих органів України), документи європейських акредитаційних агенцій та агенцій США, Канади, Австралії, які надали можливість поглибити й конкретизувати відомості про розвиток системи акредитації та перспективи впровадження позитивного досвіду щодо удосконалення системи акредитації як складової системи забезпечення якості вищої освіти України.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається тим, що матеріал, основні положення й висновки дисертації можуть бути використані для подальших історико-педагогічних досліджень, удосконалення змісту акредитаційних процесів, підготовки наукових конференцій і семінарів з питань розвитку системи забезпечення якості вищої освіти, тренінгів для підготовки експертів щодо акредитації, для удосконалення змісту курсів з педагогіки вищої школи, правознавства, історії України у вищих навчальних закладах.

Практичне використання результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні: *стандарту* «Організація і проведення акредитації напрямів підготовки та спеціальностей Національного гірничого університету» (акт про впровадження від 08 травня 2015 р. № 02-06/29.); підготовці *навчально-методичного посібника* «Акредитація від А до Я. Глосарій з акредитації», що рекомендований для студентів, які навчаються за спеціальністю «Педагогіка вищої школи», та фахівцям з питань акредитації (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 грудня 2011 р. № 1/11-12102). Посібник використовувався у практичній діяльності Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОН України (акт від 28 листопада 2013 р. № 7.1356), Державної інспекції навчальних закладів України (довідка від 25 листопада 2013 р.), Департаменту наукової діяльності та ліцензування МОН України (акт

від 27 листопада 2013 р. № 6/1-1453). Посібник використовується в педагогічній практиці для підготовки магістрів спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи» у Державному ВНЗ «Національний гірничий університет» (акт від 08 травня 2015 р. № 02-06/28.).

На Інтернет-порталі Національного гірничого університету створено інтерактивну платформу для проведення акредитації (акт про впровадження Національного гірничого університету від 8 травня 2015 р. № 02-06/30).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням, у якому представлено наукові результати, отримані автором особисто. У навчально-методичному посібнику [1] автором підготовлено матеріали щодо загальної характеристики процедур ліцензування та акредитації напрямів, спеціальностей, сутність складових самооцінки при акредитації, сутність акредитації та перспективи розвитку суспільно-професійної акредитації, глосарій та загальна редакція. У статті [16] – авторським внеском є опис впливу зовнішніх чинників на якість вищої освіти.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки дисертаційного дослідження обговорено на 17 конференціях різних рівнів, зокрема:

міжнародних: «Болонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні» (Київ, 2010); «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України» (Дніпропетровськ, 2010–2012), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології», (Переяслав-Хмельницький, 2011; Ялта, 2013; Кіровоград, 2014), «Сучасні проблеми та шляхи їх вирішення в науці, транспорті, виробництві та освіті» (Проект «SWorld», 2012–2014): «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2013), «Удосконалення системи моніторингу забезпечення якості вищої освіти України» (Дніпропетровськ, 2013);

всеукраїнських: «Кадрове забезпечення гірничо-металургійного комплексу України» (Дніпропетровськ, 2011), «Проблеми розробки галузевих стандартів вищої освіти нового покоління» (Дніпропетровськ, 2011), «Управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою через удосконалення процедур ліцензування, акредитації та рейтингування» (Дніпропетровськ, 2012), Форум гірників (Дніпропетровськ, 2011), «Удосконалення системи моніторингу забезпечення якості вищої освіти України» (Дніпропетровськ, 2013).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено у 17 публікаціях, з них: навчально-методичний посібник (рекомендований Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України), сім статей у наукових фахових виданнях, три публікації у закордонних виданнях, дві статті у наукометричних базах (РІНЦ), чотири статті у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (630 найменувань, із них 170 – іноземними мовами та 43 архівні документи), 6 додатків. Основний текст – 198 сторінок. Повний обсяг дисертації становить 320 сторінок; дисертація містить 6 рисунків, 5 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** аргументовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи, розкрито наукову новизну, практичну цінність одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та їх впровадження у практику, а також про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «*Теоретичні основи дослідження розвитку систем акредитації у вищій освіті*» – висвітлено результати системного аналізу інформаційних джерел щодо розвитку системи акредитації, конкретизовано поняттєво-термінологічний апарат та обрано напрями подальшого дослідження.

Зазначається, що джерелознавча база дослідження структурована у три групи документів.

До першої групи увійшли збірники наукових праць, матеріали, викладені у провідних вітчизняних та закордонних періодичних виданнях, матеріали міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференцій.

Їх аналіз виявив, що розвиток системи акредитації у вищій школі України має історичні, соціальні й організаційно-педагогічні передумови, до яких належать: розвиток державної системи якості освіти, розробка науково-методичного забезпечення для проведення акредитаційної процедури та підготовки експертів. Поряд з цим зазначається, що задіяна модель розвитку системи акредитації в Україні не відповідає умовам ринкової трансформації українського суспільства, в ній не враховано міжнародний досвід.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є концептуальні положення щодо реформування систем вищої освіти, розвитку європейського виміру освіти та європейської освітньої політики, що представлені в працях В. Андрущенко, М. Згуровського, С. Калашнікової, В. Ковтунця, Г. Козлакової, К. Корсака, В. Кременя, В. Лугового, В. Манька, С. Ніколаєнка, Л. Пуховської, Ж. Таланової та ін.; щодо проблеми забезпечення якості вищої освіти в Україні, які досліджували Н. Дем'яненко, Г. Лесик, В. Майборода, З. Самчук, Ю. Скиба, Т. Фініков, О. Шаров, С. Шевченко, О. Ярошенко та ін.

До другої групи віднесено матеріали авторитетних світових організацій з акредитації та моніторингу якості освіти. Результати аналізу «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти» (The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG) використано при визначенні тенденцій розвитку європейської та вітчизняної систем акредитації щодо забезпечення якості вищої освіти: міжнародна гармонізація національних систем, створення незалежних агенцій із забезпечення якості, посилення значущості самооцінки освітніх програм та університетів; безперервність акредитаційних процесів тощо.

Проблеми формування культури якості у сфері вищої освіти вивчають зарубіжні компаративісти – В. Болотов, Ш. Каланова, Г. Мотова, В. Наводнов, Д. Грін, Л. Харви, К. Лайсвуд, Д. Лоутон, С. Парсонс, Д. Харгривз та інші.

У дослідженні конкретизовано визначення понять «якість вищої освіти» (рівень відповідності характеристик вищої освіти (як результату, як процесу, як

освітньої системи) різноманітним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам), умовам, що мають задовольнити прогресивний розвиток людини і суспільства) та «система забезпечення якості вищої освіти» (сукупність пов'язаних підсистем (інституціональних, нормативних, методичних, інформаційних, фінансових) і окремих компонентів (підготовленого персоналу, матеріально-технічного обладнання), що функціонують спільно для виконання встановленого завдання і зниження зовнішніх ризиків).

До *третьої групи* увійшли нормативно-правові документи (у тому числі архівні), що розкривають політику держави з розвитку вищої освіти та системи акредитації в хронологічних межах дослідження. Вивчені матеріали дозволили об'єктивно визначити тенденції розвитку системи акредитації у вищій освіті України.

Наголошено, що аналіз літературних джерел усіх груп документів надав можливість уточнити поняття «акредитація» – процес підтвердження ефективності та якості результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів та їх відповідності вимогам суспільства і стандартам вищої освіти та «система акредитації» – сукупність організаційних і функціональних структур, норм і правил діагностичних процедур, що забезпечують на єдиній концептуально-методологічній основі оцінювання ефективності діяльності вищих навчальних закладів, освітніх навчальних програм та освітніх досягнень студентів щодо їх відповідності вимогам суспільства і стандартам вищої освіти.

На основі аналізу джерельної бази удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження. Процеси реформування системи акредитації як складової забезпечення якості вищої освіти потребують вивчення понятійного апарату та впровадження сучасної термінології, що спонукало до аналізу понять «бенчмаркінг», «валідація», «модель досконалості», які походять із сфери бізнесу (стандарту управління якістю ISO 9000, методика загального управління якістю Total Quality Management, TQM), але більш повно характеризують тотожні процеси у системі акредитації.

У висновках до розділу зазначено, що результати системного аналізу наукової літератури стали змістовим підґрунтям для об'єктивного наукового осмислення пріоритетів, напрямів, тенденцій і особливостей розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

У **другому розділі** – «*Становлення і розвиток системи акредитації у вищій освіті України (кінець XX – початок XXI ст.)*» – визначено загальну методика та напрями дисертаційного дослідження, теоретико-методологічні основи процесу розвитку системи акредитації у вищій освіті України, обґрунтовано наукові підходи щодо визначення структури, змісту й сутності досліджуваного феномену; виявлено основні періоди, розкрито процес становлення і розвитку системи акредитації в Україні.

Розроблена методика дослідження передбачала три етапи: аналітично-пошуковий, діагностично-пошуковий та узагальнюючий.

Зазначається, що на першому, аналітично-пошуковому етапі дослідження (2010–2012 рр.) основну увагу зосереджено на бібліографічному пошуку й

аналізі, систематизації, класифікації та узагальненні первинної та наукової інформації, що стосується теми дисертації.

Визначено *гіпотезу дослідження*, яка полягає в тому, що подальший розвиток системи акредитації буде успішним за умови виявлення та інтерпретації здобутків вітчизняної теорії та практики у сфері розбудови системи акредитації вищої освіти у визначений історичний період, доповнених та збагачених за рахунок вивчення, узагальнення і впровадження особливостей розвитку Європейських і світових систем забезпечення якості вищої освіти, що надаватиме підстави для позитивного впливу на якість підготовки фахівців та визнання вищої освіти України на міжнародному рівні.

На другому, діагностично-пошуковому етапі (2012–2014 рр.) обрано методологію дослідження, представлено систему акредитації як складову забезпечення якості вищої освіти, конкретизовано завдання. На даному етапі дослідження використано системний підхід, історико-структурний аналіз та узагальнення, застосування яких дозволило виявити особливості формування та визначити функціональні характеристики системи акредитації: цілісність, інтегративність та комунікативність, ієрархічність, історичність, необхідну різноманітність, цілеутворення та потенційну ефективність системи.

На основі компаративного аналізу вітчизняної та європейських систем акредитації детерміновано умови розвитку системи: розробка і впровадження релевантної нормативно-правової бази, що враховує європейські стандарти і рекомендації забезпечення якості освіти; вимоги до всіх учасників проведення процедури акредитації; підходи до постійного удосконалення процедури акредитації; впровадження ІТ-технологій в процеси акредитації; запровадження принципів відкритості системи акредитації; створення системи менеджменту та методичного забезпечення; міжнародне співробітництво у сфері акредитації.

На третьому, узагальнюючому етапі (2014–2015 рр.) здійснено систематизацію результатів дослідження, виявлено тенденції та особливості розвитку системи акредитації в Україні в контексті процесів євроінтеграції та глобалізації вищої освіти, обґрунтовано шляхи удосконалення системи акредитації.

На підставі результатів аналізу та узагальнення пріоритетних тенденцій розвитку системи забезпечення якості вищої освіти зроблено висновок, що вони обумовлюються діалектичним взаємозв'язком історичних, соціополітичних та педагогічних факторів. Доведено, що нові політичні, економічні, соціальні й гуманітарні умови зумовлюють потребу усвідомлення та вироблення нових засад для змін і стабілізації функціонування національної системи забезпечення якості освіти та системи акредитації як її складової.

Для здійснення періодизації розвитку системи акредитації на основі системного підходу та історико-структурного дослідження обрано критерії: хронологічний (пов'язаний з етапами розвитку системи акредитації у історичних межах розвитку системи вищої освіти), предметно-змістовий (формується залежно від суспільно-політичних умов та нормативно-правових факторів) та територіальний критерій (внутрішня акредитація – самоаналіз ВНЗ

та зовнішня – оцінювання національними органами акредитації), які чинять вплив на якість вищої освіти та є взаємозалежними.

Визначено п'ять основних періодів розвитку системи акредитації, виявлено умови та фактори впливу на становлення та розвиток системи акредитації в кожному досліджуваному періоді:

Перший період – 1991–1995 рр. – становлення системи акредитації, який характеризується соціально-політичними умовами:

- проголошення незалежності України (1991 р.) та початок формування національної системи освіти;

- масове створення вищих навчальних закладів (державних ВНЗ III–IV рівнів акредитації: 154 – у 1991 р., 191 – у 1995 р., приватних ВНЗ III–IV рівнів акредитації: 2 та 64 відповідно; ВНЗ I–IV рівнів акредитації: 910 – 1034 відповідно; з них приватних ВНЗ I–IV рівнів акредитації: 25 та 111 відповідно).

Нормативно-правові фактори:

- прийняття Закону України «Про освіту» (1991 р.);
- затвердження Положення про акредитацію та створення Міжгалузевої республіканської акредитаційної комісії, фахових експертних рад: постанова Кабінету Міністрів України № 303 «Про акредитацію вищих навчальних закладів» (1992 р.).

Другий період – 1996–2001 рр. – інституційного розвитку, спричинений соціально-політичними умовами:

- прийняття Конституції України (1996 р.);
- посилення масовізації і комерціалізації вищих навчальних закладів (державних ВНЗ III–IV рівнів акредитації: з 199 у 1996 р. – до 318 у 2001 р.; приватних ВНЗ III–IV рівнів акредитації з 75 до 93 відповідно; ВНЗ I–IV рівнів акредитації: з 1064 у 1996 р. до 983 у 2001 р., з них приватних – 127 та 171 відповідно);

- створення експертних рад (1996 р.) та започаткування процесу розроблення галузевих стандартів вищої освіти, визначення механізму проведення акредитації вищих навчальних закладів та окремих спеціальностей;

- відсутність відкритості та прозорості, обмежений доступ до інформації щодо процесів і результатів акредитації.

Серед нормативно-правових факторів зазначеного періоду:

- зміни до Закону України «Про освіту» (1996 р.): часткова децентралізація управління вищою освітою; надання автономії вищим навчальним закладам відповідно до акредитованого статусу;

- затвердження Положення про створення Державної акредитаційної комісії як підпорядкованої Міністерству освіти України структури: постанова Кабінету Міністрів України № 200 «Про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів» (1996 р.);

- розроблення та затвердження переліків напрямів і спеціальностей підготовки фахівців: Постанова Кабінету Міністрів України № 507 (1997 р.);

- наказ Міністерства освіти і науки України № 285 «Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою» (1998 р.);

– постанова Кабінету Міністрів України № 978 «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах» (2001 р.).

Третій період – 2002–2004 рр. – оптимізації державної системи акредитації, що формувалася під впливом соціально-політичних умов:

– продовження масовізації та комерціалізації вищих навчальних закладів (державних ВНЗ III–IV рівнів акредитації: від 232 у 2002 р – до 235 у 2004 р.; приватних ВНЗ III–IV рівнів акредитації від 98 до 104 відповідно; ВНЗ I–IV рівнів акредитації: з 997 у 2002 р. до 1009 у 2004 р., з них приватних – 175 та 188 відповідно);

– відсутність відкритості та прозорості, обмежений доступ до інформації щодо процесів і результатів акредитації;

– подрібненість та розпорошеність вищих навчальних закладів;

– побудова системи акредитації державно-адміністративного типу управління.

До нормативно-правових факторів впливу цього періоду слід віднести:

– прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2002 р.);

– розроблення методики проведення процедури акредитації, визначення критеріїв оцінювання на інституційному рівні, рекомендованої Міністерством освіти і науки України (2003 р.);

– упровадження Європейської кредитно-трансферної системи (European Credit Transfer System, ECTS): Наказ Міністерства освіти і науки України № 49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки» (2004 р.).

Четвертий період – 2005–2014 рр. – початкової інтеграції, який характеризується соціально-політичними умовами:

– підписання Україною Болонської декларації, що передбачає інтеграцію та інтернаціоналізацію вищої освіти (2005 р.);

– включення України як урядового члену до Європейського реєстру забезпечення якості (European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR, Брюссель, Бельгія, 2008 р.);

– невідповідність системи зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2005 р.);

– призупинення процесу масовізації вищих навчальних закладів у 2008 р. (державних ВНЗ III–IV рівнів акредитації: з 345 у 2005 р. – до 353 у 2008 р.; недержавних ВНЗ III–IV рівнів акредитації з 113 до 115 відповідно; скорочення кількості ВНЗ I–IV рівнів акредитації: з 951 у 2005 р. до 881 у 2008 р., з них приватних – 202 та 196 відповідно);

– державно-адміністративний вплив на всі процеси акредитації.

Основні нормативно-правові фактори:

– впровадження переліків напрямів і спеціальностей підготовки фахівців: (постанови Кабінету Міністрів України № 1719 (2006 р.) та № 787 (2010 р.)), що не відповідають Міжнародній стандартній класифікації освіти, але враховують кон'юнктурні інтереси провідних університетів країни;

- створення електронного реєстру експертів – представників академічної сфери без урахування представників роботодавців: наказ МОН України «Про Реєстр докторів наук, професорів» № 499 (2006 р.);

- розроблення нових державних вимог щодо ліцензування та акредитації у сфері вищої освіти: наказ МОН України № 30 «Про документи для проведення ліцензування», «Методичні вказівки (для ВНЗ I–IV рівнів акредитації)», «Методичні рекомендації членам експертних комісій для проведення ліцензійної експертизи» (2009 р.); наказ МОН України № 689 «Про затвердження Державних вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу» (2012 р.), наказ МОН України № 1021 «Про затвердження зразків документів, що додаються до заяв, для проведення ліцензування освітніх послуг у сфері вищої освіти» (2012 р.);

- реорганізація Державної акредитаційної комісії: постанова Кабінету Міністрів України № 801 (Державна освітня установа «Навчально-методичний центр з питань якості освіти» надає організаційні послуги з 2012 р.);

П'ятий – євроінтеграційний період – з 2014 р., який характеризується такими соціально-політичними умовами:

- системна криза в суспільстві, зокрема у вищій освіті;
- прийняття удосконалених Стандартів і рекомендацій із забезпечення якості освіти у Європейському просторі вищої освіти (Конференція міністрів Європи, відповідальних за вищу освіту і науково-дослідницьку діяльність, і четвертий Болонський політичний форум, Єреван, Вірменія, 2015 р.).

Нормативно-правові фактори:

- підписання та ратифікація Угоди про Асоціацію України з Європейським Союзом, що передбачає євроінтеграцію у вищій освіті (2014 р.);

- прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), що запроваджує положення Європейського простору вищої освіти в контексті розбудови системи забезпечення якості вищої освіти;

- перегляд переліків галузей знань і спеціальностей, що пов'язано з розробленням стандартів вищої освіти нового покоління: постанова Кабінету Міністрів України № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (2015 р.).

У висновках до другого розділу визначено, що обґрунтована періодизація розвитку системи акредитації доводить визначення акредитації як процесу та надає підґрунтя щодо визначення тенденцій подальшого становлення системи акредитації і національної системи забезпечення якості вищої освіти в цілому.

У третьому розділі – «Забезпечення якості вищої освіти України в умовах євроінтеграційних процесів» – проаналізовано міжнародний досвід розвитку системи забезпечення якості вищої освіти та системи акредитації, виявлено тенденції та особливості розвитку вітчизняної системи акредитації в контексті інтеграційних процесів та розроблено рекомендації щодо її удосконалення. Наголошується, що під впливом Болонського процесу та активного обміну досвідом між національними системами забезпечення якості вищої освіти спостерігається трансформація.

Розвиток системи акредитації в Україні (кінець XX – початок XXI ст.)

Особливості розвитку системи акредитації	Тенденції розвитку системи акредитації	
	Специфічні	Провідні
Перший – 1991–1995 рр. – період становлення системи акредитації	– започаткування системи акредитації	– становлення і розвиток системи акредитації як інструменту
– створення національної системи освіти незалежної України; – масовізація та комерціалізація вищої освіти	– інституалізація акредитації	визнання якості вищої освіти – з першого по четвертий період;
Другий – 1996–2001 рр. – період інституційного розвитку	– масовізація та комерціалізація вищої освіти; – домінування державно-адміністративного впливу на акредитацію; – бюрократизація процесів акредитації	– демократизація освітньої політики щодо контролю та оцінки якості вищої освіти в контексті розбудови системи акредитації;
Третій – 2002–2004 рр. – період оптимізації державної системи акредитації	– субсидіарності в системі акредитації	– становлення
– масовізація та комерціалізація вищої освіти; – домінування державно-адміністративного впливу на акредитацію; – бюрократизація процесів акредитації; – закритість і замкненість системи акредитації; – дублювання показників при проведенні інспектування та моніторингу	– наблизження національної системи вищої освіти та її компонентів (акредитації) до ЄПВО	– становлення і розвиток системи акредитації як складової системи забезпечення якості – у п'ятому періоді
Четвертий – 2005–2014 рр. – період початкової інтеграції	– наблизження національної системи вищої освіти та її компонентів (акредитації) до ЄПВО	– становлення і розвиток системи акредитації як складової системи забезпечення якості – у п'ятому періоді
– масовізація вищої освіти – до 2008 р.; – домінування державно-адміністративного впливу на акредитацію; – бюрократизація процесів акредитації; – домінування кількісних показників над якісними в процедурі акредитації; – громіздка система документообігу	– наблизження національної системи вищої освіти та її компонентів (акредитації) до ЄПВО	– становлення і розвиток системи акредитації як складової системи забезпечення якості – у п'ятому періоді
П'ятий – з 2014 р. – євроінтеграційний період	– європеїзація системи акредитації	– становлення і розвиток системи акредитації як складової системи забезпечення якості – у п'ятому періоді
– визначена політика євроінтеграції у вищій освіті; – дебюрократизація процесів акредитації; – відкритість та прозорість системи акредитації; – оптимізація системи акредитації через впровадження ІТ у систему документообігу	– європеїзація системи акредитації	– становлення і розвиток системи акредитації як складової системи забезпечення якості – у п'ятому періоді

Вони мають спільні риси: ініціатором їх створення виступила держава; наявні незалежні агентства із забезпечення якості; джерелами фінансування процедур є Уряд і/або вищі навчальні заклади; діяльність агентств розглядається як послуга державі, вищому навчальному закладу, суспільству; метою створення систем забезпечення якості вищої освіти є гарантія підзвітності, прозорості, порівнюваності вищої освіти на національному та міжнародному рівнях.

Розвиток вітчизняної системи акредитації відбувався в контексті світових тенденцій у сфері забезпечення якості вищої освіти, зокрема: пошуку єдиних критеріїв забезпечення якості в рамках Болонського процесу; гармонізації національних систем акредитації освітніх програм; розробки та впровадження університетських систем менеджменту якості на базі різних моделей системи управління якістю, включаючи модель міжнародних стандартів серії ISO 9000, модель Європейського фонду з менеджменту якості та ін.

Виявлені у дослідженні тенденції розвитку системи акредитації в Україні поділяються на провідні, що властиві всім періодам цього процесу, та специфічні, що є характеристичними для окремих періодів (*табл. 1*).

Соціально-політичні умови і законодавчі зміни сучасного періоду розвитку системи акредитації забезпечують посилення тенденції становлення системи акредитації як складової системи забезпечення якості вищої освіти та демократизації освітньої політики щодо забезпечення якості вищої освіти України в контексті євроінтеграції.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та новий підхід до вирішення актуального завдання щодо визначення та обґрунтування основних періодів розвитку системи акредитації в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), виявлення умов і факторів впливу на становлення цієї системи в кожному досліджуваному періоді, визначення тенденцій та особливостей розвитку системи акредитації у вищій освіті України в контексті євроінтеграційних процесів, здійснення їх актуалізації в сучасних умовах модернізації вищої освіти.

Результати дослідження засвідчили досягнення мети й виконання поставлених завдань та надають підстави сформулювати висновки й рекомендації

1. Аналіз використаних джерел свідчить, що інтерес вітчизняних науковців зосереджений на філософських, педагогічних, економічних, соціологічних аспектах забезпечення якості вищої освіти та засвідчує актуалізацію проблематики якості освіти у вітчизняному науковому просторі. На основі аналізу публікацій зарубіжних учених визначено причини загострення проблеми забезпечення якості вищої освіти у європейському просторі, зокрема, масовий характер вищої освіти, неефективність централізованої форми управління, поява міжнародних програм обміну, необхідність стандартизації, формування Європейського простору вищої освіти як логічне продовження

положень Болонської декларації. Визначено характерні риси системи акредитації вищої освіти: традиції державного нагляду; замкненість системи державної акредитації; інституціональний конфлікт між сферою вищої освіти та ринком праці тощо.

2. Удосконалено змістовне наповнення понять: «якість вищої освіти» – рівень відповідності характеристик вищої освіти (як процесу, як результату, як освітньої системи) потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам), умовам, які мають задовольнити прогресивний розвиток людини і суспільства та «акредитація» – процес підтвердження ефективності та якості результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів та їх відповідності вимогам суспільства і стандартам вищої освіти.

На основі аналізу стандартів управління якістю ISO 9000, методики загального управління якістю (Total Quality Management, TQM) розширено глосарій акредитації термінами, які найбільш точно проектуються на акредитаційні процеси, удосконаливши їх визначення:

- бенчмаркінг – процес вивчення, оцінювання та застосування кращих практик акредитації у вищій освіті;

- модель досконалості – практичний інструмент для побудови цілісної системи управління вищого навчального закладу, зорієнтованої на удосконалення академічної, організаційної, кадрової і ресурсної діяльності в контексті забезпечення якості;

- валідація – процес оцінювання освітньої програми з точки зору виконання певних вимог (стандарту) до знань, навичок, умінь та інших компетентностей;

Проведений аналіз міжнародного досвіду дозволив виявити тенденції та особливості розвитку, характеристики національних систем забезпечення якості освіти та систем акредитації країн Європейського Союзу, а також США, Канади, Австралії.

3. Установлено, що процес розвитку системи акредитації у вищій освіті України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. включає періоди:

- перший період – 1991–1995 рр. – становлення системи акредитації, що характеризується демократизацією системи вищої освіти;

- другий період – 1996–2001 рр. – інституційного розвитку, що характеризується створенням інфраструктури системи акредитації;

- третій період – 2002–2004 рр. – оптимізації державної системи акредитації, ознакою якого є побудова системи акредитації державно-адміністративного типу управління;

- четвертий період – 2005–2014 рр. – початкової інтеграції, що характеризується наближенням вітчизняної системи акредитації до стандартів і рекомендацій Європейського простору вищої освіти;

- п'ятий – з 2014 р. – євроінтеграційний період, заснований на позиціях розвитку системи акредитації як складової забезпечення якості вищої освіти;

На основі системного підходу та періодизації проаналізовано функціональні характеристики вітчизняної системи акредитації (цілісність, інтегративність, ієрархічність, необхідна різноманітність, цілеутворення),

порівняно її елементи з європейськими, що надало можливість подальшого дослідження та обґрунтування тенденцій і особливостей розвитку системи акредитації.

4. Виявлено та проаналізовано *тенденції* розвитку національної системи акредитації: специфічні – інституалізація акредитації, оптимізація державної системи акредитації, наближення системи акредитації до стандартів і рекомендацій Європейського простору вищої освіти, європеїзація; провідні – становлення і розвиток системи акредитації як складової системи забезпечення якості та демократизація освітньої політики щодо контролю та оцінки якості вищої освіти в контексті розбудови системи акредитації.

5. Визначено соціально-політичні умови і нормативно-правові фактори впливу на розвиток системи акредитації у кожному періоді та спричинені ними *особливості* такого розвитку (створення національної системи освіти незалежної України, масовізація та комерціалізація вищої освіти, домінування державно-адміністративного впливу на акредитацію, бюрократизація процесів акредитації, закритість і замкненість системи акредитації, дублювання показників, громіздка система документообігу, визначена політика євроінтеграції у вищій освіті; дебюрократизація процесів акредитації; відкритість та прозорість системи акредитації; оптимізація системи акредитації через впровадження ІТ-технологій у систему документообігу).

6. Ідентифікація акредитаційних процесів в Україні та в міжнародному освітньому просторі надала можливість виявити та обґрунтувати пріоритетні напрями удосконалення національної системи акредитації:

- кореляція системи згідно з рекомендаціями щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти (вдосконалення системи діяльності державних органів акредитації, створення можливостей для діяльності незалежних громадських/професійних акредитаційних агентств, сприяння проведенню акредитації на міжнародному рівні);

- спрямованість на збалансування потреб вітчизняного ринку праці та освітніх послуг (упровадження системи моніторингу ринку праці);

- переміщення акценту в системі акредитації з кількісних на якісні показники (упровадження системи внутрішнього забезпечення якості в університетах; налагодження постійної комунікації з бізнес-середовищем, індивідуалізація підготовки фахівців, посилення ролі громадськості та студентського самоврядування, ролі вищого навчального закладу як соціального і наукового центру тощо).

7. Отримані в дисертації наукові результати й висновки дають можливість сформулювати *рекомендації* щодо шляхів розвитку системи акредитації на таких рівнях:

- *законодавчому* (перегляд нормативно-правової бази щодо проведення державної акредитації і створення умов для функціонування системи незалежної акредитації та незалежних агенцій відповідно до європейських вимог);

- *організаційно-методичному* (створення інформаційно-методичної бази щодо проведення програмної акредитації згідно з вимогами Закону України

«Про вищу освіту» (2014 р.), заснування інституту підготовки експертів державного і міжнародного рівнів);

– *управлінському* (міжнародні угоди щодо супроводження акредитаційних процесів, сертифікація вітчизняних акредитаційних агенцій на рівні світових та європейських реєстрів, налагодження зворотного зв'язку із бізнесом, замовниками і споживачами освітніх послуг з метою підготовки освітніх програм відповідно до вимог Національної рамки кваліфікацій та європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти);

– *практичному* (проведення тренінгів, семінарів та конференцій із залученням всіх стейкхолдерів з питань впровадження нових типів акредитації (інституційна, програмна, системна, кластерна, smart-акредитація).

Для подальших досліджень визначено перспективні напрями: вивчення та впровадження інституціональної, програмної та системної акредитації, розробка критеріїв акредитації на основі міжнародних стандартів, розробка методик та тренінгів для підготовки експертів, впровадження ІТ-технологій для спрощення документообігу та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано основні результати
дисертаційного дослідження*

1. Свіжевська С. Акредитація від А до Я. Глосарій з акредитації: навч.-метод. посібник / М. Гончаренко, С. Свіжевська. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2012. – 287 с.

2. Свіжевська С. Акредитація: дамоклів меч чи *modus vivendi*? / С. А. Свіжевська // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часоп. – К. : Педагогічна преса, 2011 – № 3. – Т. 1. – Темат. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – С. 408-415.

3. Свіжевська С. Суспільно-державна акредитація ВНЗ: шляхи впровадження, критерії, експертиза / С. А. Свіжевська // Зб. наук. праць SWorld : наук. журнал. – Одеса : Одеський національний морський університет, 2012. – Вип. 4. – Т. 18. – С. 63–67. – (Збірник включено у базу РІНЦ).

4. Свіжевська С. Шлях акредитації в Україні: революція та еволюція / С. А. Свіжевська // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часоп. – К.: Педагогічна преса, 2013. – № 3 (50). – Т. II. – Темат. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – С. 20-26.

5. Свіжевська С. Експертиза якості освіти: європейський підхід до оптимізації критеріїв акредитації у ВНЗ України / С. А. Свіжевська. // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»: зб. наук. праць. – К. : Гнозес, 2013. – Вип. 31. – Тем. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 460–468.

6. Свіжевська С. Інтерактивна платформа для проведення процедури акредитації / С. А. Свіжевська // Вища школа : наук.-практ. видання. – К. : Знання, 2013. – № 11. – С. 80-89.

7. Свіжевська С. Формування сучасних підходів до акредитації у вищих навчальних закладах України / С. А. Свіжевська // Вища школа : наук.-практ. видання. – К. : Знання, 2013. – № 6. – С. 21-35.

8. Свіжевська С. Особливості залучення роботодавців та студентів для оцінки якості освіти / С.А. Свіжевська // Зб. наук. праць SWorld : наук. журнал. – Одеса : Одеський національний морський університет, 2013. – Т. 13 – С. 90-95. – (Збірник включено у базу РІНЦ).

9. Свижевская С. Методы внедрения условия транспарентности информации при оценке качества высшего образования // Современные научные исследования и инновации. М. : 2014. – № 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2014/02/31319>.

10. Свижевская С. Независимая аккредитация на Украине: вопрос остается открытым / С. А. Свижевская // Аккредитация в образовании. – Общероссийский журнал. – Йошкар-Ола: 2014. – № 70. – С. 60-63.

11. Свіжевська С. Акредитація як іміджева стратегія підвищення якості освіти / С. А. Свіжевська // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: зб. наук. праць. – К. : ВПК «Політехніка», 2014. – № 1 (40). – С. 118-124.

12. Svizhevskaya S. Education Quality Assessment: Not Qualimetry, But Philosophy of Mutual Recognition / Svizhevskaya // «Intellectual Archive» 'Shiny World Corporation' (Canada). – 2014. – № 2 (#1231) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.intellectualarchive.com/>.

13. Свіжевська С. Забезпечення якості у вищій освіті: Досвід Литви / С. А. Свіжевська // Вища школа : наук.-практ. видання. – К. : Знання, 2015. – № 2. – С. 10-18.

Наукові праці апробаційного характеру

14. Свіжевська С. Сумісні будемо? / С.А.Свіжевська // Кадрове забезпечення гірничо-металургійного комплексу України: матеріали наук.-метод. конф., Дніпропетровськ : Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», –, 2011. – С.61-70

15. Свіжевська С. На шляху до суспільно-професійної акредитації / С.А. Свіжевська // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ : Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. – С. 31–37.

16. Свіжевська С. Таксономія якості вищої освіти за первинними чинниками зовнішнього середовища, учасниками та мотиваціями учасників / С. А. Свіжевська, В. А. Ямковий // Управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою через удосконалення процедур ліцензування, акредитації та рейтингування: зб. тез. доп. наук.-метод. конф., – Дніпропетровськ : Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. – Т. 2 – С.87-95.

17. Свіжевська С. Державна акредитація в системі зовнішнього контролю і оцінки діяльності вищих навчальних закладів України / С. А. Свіжевська // Сучасні проблеми та шляхи їх вирішення в науці, транспорті, виробництві та

освіті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua>. – 2014.

АНОТАЦІЇ

Свіжевська С. А. Розвиток системи акредитації у вищій освіті України (кінець XX – початок XXI ст.) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Інститут вищої освіти НАПН України, Київ, 2015.

У дисертації цілісно розкрито процес розвитку національної системи акредитації в контексті актуалізації проблеми забезпечення якості вищої освіти з урахуванням особливостей соціально-політичного, економічного, культурного розвитку країни, взаємозв'язку державної освітньої політики та суспільно-педагогічного руху, нормативно-правового оформлення акредитаційних процесів, змін їхнього змісту, специфіки поглядів, ініціатив, просвітницької діяльності провідних вітчизняних педагогів, науковців.

Виявлено особливості забезпечення якості освіти в зарубіжних країнах, заснованого на принципах системності та гармонізації національних акредитаційних систем. Визначено методи та засоби проведення акредитації, поширені в європейському регіоні, в США, Канаді, Австралії.

За результатами проведеного дисертаційного дослідження обґрунтовано тенденції та особливості розвитку вітчизняної системи акредитації, а також науково-практичні рекомендації для подальшого проведення досліджень та створення комплексу організаційно-методичних матеріалів для використання в практиці спеціалістів з акредитації.

Ключові слова: забезпечення якості вищої освіти, процес акредитації, періодизація системи акредитації, тенденції розвитку системи акредитації, європеїзація, культура якості, валідація освітніх програм, бенчмаркінг, модель досконалості.

Свижевская С. А. Развитие системы аккредитации в высшем образовании Украины (конец XX – начало XXI в.) – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Институт высшего образования НАПН Украины, Киев, 2015.

В диссертации представлены теоретическое обобщение и новый подход к решению актуальной задачи по выявлению и обоснованию условий и факторов влияния на становление системы аккредитации в каждом периоде ее развития в контексте евроинтеграционных процессов, осуществления их актуализации в современных условиях модернизации образования.

На основе анализа публикаций украинских и зарубежных ученых определены причины обострения проблемы обеспечения качества высшего образования в европейском пространстве, в частности, массовый характер высшего образования, неэффективность централизованной формы управления,

появление международных программ обмена, необходимость стандартизации, формирование Европейского пространства высшего образования.

Усовершенствовано смысловое содержание понятий: «качество высшего образования» – уровень соответствия характеристик высшего образования (как процесса, как результата, как образовательной системы) потребностям, целям, требованиям, нормам (стандартам), условиям, которые должны соответствовать прогрессивному развитию человека и общества, и «аккредитация» – процесс подтверждения эффективности и качества результатов образовательной деятельности высших учебных заведений и их соответствия требованиям общества и стандартам высшего образования.

На основе анализа стандартов управления качеством ИСО 9000, методики общего управления качеством (Total Quality Management, TQM) глоссарий аккредитации расширен терминами: «бенчмаркинг», «модель совершенства» «валидация», которые проецируются на аккредитационные процессы.

На основе историко-структурного исследования осуществлена периодизация процесса развития системы аккредитации в высшем образовании Украины в конце XX – начале XXI ст. включая: период становления системы аккредитации, период институционального развития, период оптимизации государственной системы аккредитации, период начальной интеграции и евроинтеграционный период.

Выявлены и проанализированы тенденции развития национальной системы аккредитации: специфические – институализация аккредитации, оптимизация государственной системы аккредитации, приближение системы аккредитации к стандартам и рекомендациям Европейского пространства высшего образования, европеизация; ведущие – становление и развитие системы аккредитации как составляющей системы обеспечения качества и демократизация образовательной политики в отношении контроля и оценки качества высшего образования в контексте развития системы аккредитации.

Определены социально-политические условия и нормативно-правовые факторы, влияющие на развитие системы аккредитации в каждом периоде и вызванные ими особенности такого развития (создание национальной системы образования независимой Украины, массовизация и коммерциализация высшего образования, доминирование государственно-административного влияния на аккредитацию, бюрократизация процессов аккредитации, закрытость и замкнутость системы аккредитации, дублирование показателей, громоздкая система документооборота, определена политика евроинтеграции в высшем образовании; дебюрократизация процессов аккредитации, открытость и прозрачность системы аккредитации; оптимизация системы аккредитации путем внедрения ИТ-технологий в систему документооборота).

Идентификация аккредитационных процессов в Украине и в международном образовательном пространстве позволила выявить и обосновать приоритетные направления совершенствования национальной системы аккредитации: корреляция системы в соответствии с рекомендациями по обеспечению качества высшего образования в Европейском пространстве высшего образования; сбалансирование потребностей отечественного рынка

труда и образовательных услуг; перемещение акцента в системе аккредитации с количественных на качественные показатели.

Для дальнейших исследований определены перспективные направления: изучение и внедрение институциональной, программной и системной аккредитации, разработка критериев аккредитации на основе международных стандартов, разработка методик и тренингов для подготовки экспертов, внедрение ИТ-технологий для упрощения документооборота и др.

Ключевые слова: обеспечение качества высшего образования, процесс аккредитации, периодизация системы аккредитации, тенденции развития системы аккредитации, европеизация, культура качества, валидация образовательных программ, бенчмаркинг, модель совершенства.

Svizhevska S. A. The Development of Accreditation System in Higher Education of Ukraine (end XX - beginning XXI century). – Manuscript.

Dissertation for a Candidate's degree in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.01 – General Pedagogic and History of Pedagogic. – Institute of Higher Education, NAPS of Ukraine, Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the study of trends in the national accreditation system in the context of updating problems of higher education quality assurance taking into account the socio-political, economic and cultural development, the relationship of the national education policy and socio-pedagogical movement, regulatory clearance of accreditation processes, changes of their content, specific attitudes, initiatives, educational activities of leading national educators, researchers.

Features of the education quality assurance in foreign countries based on the principles of consistency and harmonization of national accreditation systems were defined. Accreditation methods and tools that are common in the European region, USA, Canada, Australia were investigated.

The main periods of the accreditation system development were disclosed because of the dialectical method, structural and functional analysis and theoretical and diagnostic methods; conditions and factors influencing the formation of the accreditation system were detected within each period. Meaningful content the concepts of "quality of higher education" and "accreditation" were improved.

Identification of the accreditation process in Ukraine with the development of the world's leading accreditation systems in higher education has provided an opportunity to identify and justify the priorities of improving the system of accreditation.

Keywords: Higher Education Quality Assurance, Accreditation Process, Periodization of the Accreditation System, Accreditation System Development Trends, Europeanization, Culture of Quality, Educational Programs Validation, Benchmarking, an Excellence Model.

СВІЖЕВСЬКА СВІТЛАНА АНДРІЇВНА

РОЗВИТОК СИСТЕМИ АКРЕДИТАЦІЇ
У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Автореферат

Здано на складання 10.12.2015. Підписано до друку 10.12.2015. Формат 210x148. Папір офсетний. Друк ризографічний. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 4,8. Обл.-вид. арк. 5,4. Тираж 100 прим. Зам. № 1298

Видавництво «*Літограф*»

Ідентифікатор видавця у системі ISBN: 2267

Адреса видавництва та друкарні:

49000, Дніпропетровськ, вул. Паторжинського, 29/б

тел. : (066) 369-21-55, (056)713-57-25

E-mail: Litograf.dp@gmail.com

